

УДК 635.256.85.1

В.А. Лисенко, здобувач¹

Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва

ОЦІНКА СТАНУ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ГОСПОДАРЮВАННЯ В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Постановка проблеми. Сільське господарство України протягом останніх двадцяти років реформується. Реформи сільського господарства стали по суті національною традицією. Глибокі соціально-економічні перетворення в агропромисловому виробництві України, його перехід до ринкової економіки набули незворотного характеру. Огляд основних результатів трансформаційних процесів дозволяє зробити висновок, що проголошені цілі на сьогодні досягнуті тільки на 30-40 % [6].

В основу забезпечення ефективного розвитку підприємства, збалансованості його інтересів і стратегічної спрямованості покладено складний економічний механізм функціонування суб'єктів господарювання. Тому оцінка його стану в сучасних умовах залишається найактуальнішим завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні, методичні та прикладні аспекти економічного механізму господарювання в ринкових умовах висвітлені в роботах В.Я. Амбросова, В.С. Габора, М.Г. Грещака, В.Л. Дикань, І.В. Кошкалди, Т.Г. Маренич, П.Т. Саблука, Г.В. Саєнко [1-7]. Однак, визнаючи безперечні досягнення вищенаведених науковців, слід наголосити на необхідності оцінки стану економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах досліджуваного регіону.

Формулювання цілей статті. Провести аналіз стану економічного механізму господарювання в сільськогосподарських підприємствах Харківської області.

Виклад основного матеріалу досліджень. Економічний механізм функціонування сільськогосподарського виробництва в процесі дослідження представлено як гармонійне поєднання дії вертикального ланцюжка окремих механізмів (макроекономічний рівень, рівень регіону та внутрішньогосподарський рівень). Суть економічного механізму сільськогосподарського виробництва на регіональному рівні полягає у

---

¹Науковий керівник – д-р екон. наук, професор Ульянов О.В.

встановленні правильних співвідношень окремих частин виробничої вертикалі сільського господарства, досягнення взаємної відповідності функціонування цих частин на основі раціонального сполучення регіональних і міжрегіональних ринків продовольства, інтеграції й кооперації в сільському господарстві, цінового й фінансового механізмів, системи страхування й податків, а також бюджетної підтримки в АПК [7].

Інтегральним показником оцінки виробничої діяльності сільськогосподарських підприємств є рівень рентабельності. Загальний рівень рентабельності сільськогосподарських підприємств Харківської області за досліджуваний період коливається в широкому діапазоні – від 2,7 % в 2000 р. до 27,5 % в 2011 р. (табл. 1).

1. Рівень рентабельності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах Харківської області, %

Показники	2000	2005	2009	2010	2011	2012	2013	2013р. у +/- до 2000 р.
Рівень рентабельності сільськогосподарської продукції	2,7	4,2	3,2	17,6	27,5	23,0	10,8	8,1
в тому числі: продукції рослинництва	39,3	9,8	6,3	23,3	36,7	26,6	11,7	-27,6
з неї: зерно	72,3	7,9	-6,6	-4,1	23,1	9,4	-1,2	-73,5
цукрові буряки	39,6	-0,1	-11,0	-27,5	18,4	16,1	2,3	-37,3
соняшник	74,7	26,0	45,5	61,1	69,0	60,8	35,3	-39,4
картопля	8,0	-23,1	-20,0	69,7	15,4	-59,9	-11,9	-19,9
овочі відкритого ґрунту	-12	-4,5	17,9	87,6	59,3	21,4	20,0	32
плоди	-25,4	-36,8	5,2	-37,8	13,3	-0,1	62,2	87,6
продукції тваринництва	-35,9	-4,3	-5,8	5,2	5,2	8,8	8,0	43,9
з неї: м'ясо ВРХ	-46,9	-36,6	-38,3	-40,7	-35,4	-46,6	-55,2	-8,3
м'ясо свиней	-36,7	16,0	-11,5	-15,1	-33,1	-14,4	0,0	36,7
м'ясо птиці	-57,3	-28,6	-43,1	-38,7	-59,6	-44,2	-36,6	20,7
молоко	-7,0	6,2	3,9	23,6	17,6	9,1	17,7	24,7
яйця	0	9,7	-1,6	22,1	47,1	56,1	36,2	36,2
вовна	-79,5	-84,3	-64,1	-58,1	-56,9	-74,6	-88,0	-8,5

Джерело: сформовано автором за даними ф. 50 – с.г. Харківської області

Найбільший рівень збитковості сільськогосподарської продукції в сільськогосподарських підприємствах області за досліджуваний період спостерігався за статистичними даними лише на продукцію тваринництва у 2000 р. (-35,9 %). Що стосується рівня рентабельності виробництва рослинницької продукції, то в досліджуваному періоді значення цього показника значно коливаються по роках і в 2013 р. має тенденцію до зменшення на 27,6 % в порівнянні з 2000 р. Також простежується чітко виражена тенденція в зміні рівня рентабельності і по окремих сільськогосподарських культурах. Найбільший рівень рентабельності продукції тваринництва за останні 13 років був досягнутий в 2012 (8,8 %) і 2013 (8 %) рр. По виробництву м'яса ВРХ, м'яса свиней та птиці на кожну гривню витрат, вкладених у виробництво та реалізацію цих видів продукції, виробники отримали в середньому за 13 років від 13 до 44 коп. збитку.

Розгляд фінансових результатів від усієї діяльності сільськогосподарських підприємств області в динаміці надає можливість розрахувати аналогічні середні показники за 10 років. Результати таких розрахунків надаються в табл. 2. Серйозною обставиною, що деформує розвиток сільськогосподарських підприємств, є нерегульованість економічного механізму їх функціонування. При чому економічного механізму, що діє як на зовнішньому, так і на внутрішньому рівні функціонування сільгоспвиробників.

2. Результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області в середньому за 2003–2013 рр.

Показник	Середні значення
Середня кількість сільськогосподарських підприємств - всього	525,0
Середня площа сільськогосподарських угідь, тис. га	1185,5
Середня кількість прибуткових господарств, од.	402,6
Середня сума прибутку, тис. грн.	941468,0
Середня кількість збиткових господарств, од.	121,1
Середня сума збитку (-), тис. грн.	-223075,1
Середній чистий прибуток (збиток), тис. грн.	718392,9
Чистий прибуток (збиток) в середньому на:	
1 господарство, тис. грн.	1344,5
1 га сільськогосподарських угідь, грн.	601,9

Джерело: розрахунки автора

Сільськогосподарська практика ставить багато нових питань, і для відповіді на них необхідно розширювати й усучаснювати економічні

методи, інструменти та важелі, що входять до складу економічного механізму сільськогосподарських підприємств. Об'єктивність й точність оцінки економічного механізму сільськогосподарських підприємств багато в чому залежить від результатів їх діяльності, ефективності роботи з удосконалювання економічного механізму, як на макро-, так і мікрорівні.

В процесі дослідження проведено комплексну (інтегральну) оцінку результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області, за допомогою групування сільгоспідприємств області за окремими економічними показниками (зокрема, за площею сільськогосподарських угідь, обсягом виручки від реалізації, рівнем рентабельності господарювання). Це необхідно для диференціації фінансово-економічного стану сільськогосподарських підприємств регіону та їх поділу на такі умовні групи: 1) господарства з добре налагодженим економічним механізмом господарювання; 2) господарства, що потребують коригування основних елементів економічного механізму господарювання; 3) господарства, в яких існуючий економічний механізм господарювання потребує кардинальних змін.

Складність такої оцінки полягає в тому, що самі показники роботи підприємств найчастіше виявляються досить суперечливими. У цьому зв'язку для всебічної оцінки діяльності господарського об'єкта найбільш значимі фінансово-економічні показники в процесі аналізу результатів роботи підприємств об'єднуються в один інтегральний показник. Різні автори використовують різні методики та використовують різні фінансово – економічні показники для проведення комплексної оцінки результатів діяльності сільськогосподарських підприємств.

Запропонована методика дозволяє вирішувати серйозні завдання з узагальнення оцінки порівнюваних сільськогосподарських підприємств. Метод добре справляється із завданням визначити, хто кращий чи гірший в групі порівнюваних об'єктів.

Однак нерідко потрібно не тільки визначити, кращого – гіршого в групі, але і точно встановити, наскільки «хороше» чи «погане» те чи інше підприємство по відношенню до якогось стандарту. Щоб вивести максимально точну узагальнену оцінку порівнюваних об'єктів, що дає можливість не тільки визначати, хто кращий в групі, але і встановити більш точний рейтинг для кожного об'єкта, використано наступний метод. Суть його полягає в тому, що після формування групи порівнюваних сільськогосподарських підприємств і показників, проводиться ранжування сільськогосподарських підприємств по рейтингу згідно групування за площею сільськогосподарських угідь (табл. 3).

3. Ранжування сільськогосподарських підприємств Харківської області у 2013 р.

Ранг	Групи підприємств за площею сільськогосподарських угідь (га)	Рейтинг	Сума стандартизованих відхилень, сумарний рейтинг	Кількість підприємств в групі
Група сільськогосподарських підприємств з рівнем стабільності вищим за середній				
1	до 1200	96,9	581,5	213
Група сільськогосподарських підприємств з нестійкою рівновагою				
2	1200,1- 2400	-53,7	-322,3	154
3	4800,1-6000	-65,4	-392,5	19
4	3600,1-4800	-70,5	-422,8	40
5	2400,1-3600	-71,0	-425,8	72
6	більш 9600	-83,0	-497,8	12
7	6000,1-7200	-95,8	-574,6	13
8	7200,1-8400	-102,2	-613,0	4
9	8400,1-9600	-112,1	-672,8	5

Джерело: розрахунки автора

В ході дослідження, виявлено дві групи сільськогосподарських підприємств. До першої групи увійшли 213 сільськогосподарських підприємств з площею до 1200 га сільськогосподарських угідь, які мають рівень рівноваги вищий за середній, платоспроможні, кредитоспроможні та мають істотний запас фінансової міцності. Але таким підприємствам в умовах сучасної кризи необхідна координація їхньої діяльності й підтримка з боку держави.

Якщо аналізувати стан розвитку підприємств Харківської області, то в області не було виявлено підприємств, які характеризуються середнім рівнем доходу та рентабельності. До останньої, третьої групи увійшли всі інші підприємства області, це 319 сільськогосподарських підприємств або 60 відсотків від загальної кількості. Також було встановлено що найбільш кризовими є підприємства з площею 7200-9600 га.

Підприємства цієї групи характеризуються нестійкою рівновагою, такі сільськогосподарські підприємства перебувають у стані кризи, яка супроводжується низьким прибутком та рівнем рентабельності. Потрапляння даних підприємств у цю групу потребує звернення уваги, у першу чергу, на систему управління підприємств, що повинна відповідати їх організаційно-правовим формам, спеціалізації господарства.

Отже, підприємства, що демонструють досягнення високих виробничих і економічних показників, можуть виявляти, оцінювати й використовувати свої внутрішні резерви підвищення ефективності виробництва. Це свідчить, насамперед, про добре поставлену організаційну й економічну роботу всередині підприємства, про вміння керівників налагодити й освоїти внутрішній економічний механізм очолюваних ними господарств [6].

На наш погляд, виявлення й приведення в дію саме внутрішніх резервів кожного господарства сприяє підйому економічної ефективності виробництва, а регулювання аграрної економіки на макро- і мезорівнях і є каталізатором даного процесу. Управляючи цими факторами, установлюючи між ними оптимальні пропорції, можна найбільш помітно підвищити результативність суспільного виробництва.

Елементи економічного механізму, що діють на мікрорівні, – такі елементи, раціональне чи нераціональне використання яких переважно залежить від сільськогосподарських товаровиробників. Як не одноразово підкреслювалось в нашому дослідженні, вони нерідко тісно переплітаються з макро- і мезоекономічними елементами, у зв'язку з чим вони досить часто не діють у чистому (ізолюваному) вигляді.

Висновки. Проведена комплексна (інтегральна) оцінка результатів діяльності сільськогосподарських підприємств Харківської області. Запропонована методика дозволяє вирішувати серйозні завдання з узагальнення оцінки порівнюваних сільськогосподарських підприємств. В результаті оцінки виділено 3 групи підприємств. До першої групи увійшли 213 сільськогосподарських підприємств, які мають рівень рівноваги вищий за середній, платоспроможні, кредитоспроможні та мають істотний запас фінансової міцності. Зважаючи на те, що друга група підприємств відсутня, до останньої, третьої групи увійшли всі інші підприємства області, це 319 сільськогосподарських підприємств або 60 відсотків від загальної кількості. Також встановлено залежність ефективності функціонування сільськогосподарських підприємств від основних елементів економічного механізму сільськогосподарського виробництва, діючих на макро- та мезорівнях.

Бібліографічний список: 1. Амбросов В. Механизмы эффективного функционирования агроформирований / В. Амбросов, Т. Маренич // Экономика Украины. – 2006. – № 6. – С. 60-66. 2. Грещак М.Г. Внутрішній економічний механізм підприємства: Навч. посібник / М.Г.Грещак, О.М. Гребешкова, О.С. Коцюба та ін. // За ред. М.Г. Грещака. – К.: КНЕУ,

2001. – 228 с. 3. Дикань В.Л. Економічний механізм підприємства / В.Л. Дикань, І.М. Писаревський. Навчальний посібник, Харків: ХФВ «Транспорт України», 2002. – 128 с. 4. Кошкалда І.В. Внутрішній економічний механізм підприємств: Конспект лекцій / Кошкалда І.В. та ін. Харківський нац. аграрний університет ім. В.В. Докучаєва. – Х., 2008. – 188 с. 5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. Режим доступу: www.ukrstat.gov.ua. 6. Саблук П.Т. Економічний механізм АПК у ринковій системі господарювання / П.Т. Саблук // Економіка АПК. – 2007. – № 2. – С. 3-10. 7. Саєнко Г.В. Розвиток економічного механізму агропромислового виробництва / Г.В. Саєнко, І.М. Дмитрієвська // Економіка. Менеджмент. Підприємництво. – 2005. – № 13. – С. 45-49.

Лысенко В.А. Оценка состояния экономического механизма хозяйствования в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области. В статье проведен анализ состояния экономического механизма хозяйствования в сельскохозяйственных предприятиях Харьковской области. Определено, что в основу обеспечения эффективного развития предприятия, сбалансированности его интересов и стратегической направленности положено сложный экономический механизм функционирования субъектов хозяйствования. Установлено, что основным элементом экономического механизма функционирования сельскохозяйственного производства на макро- и мезоуровне является ценообразование, а интегральным показателем оценки производственной деятельности сельскохозяйственных предприятий является уровень рентабельности.

Lysenko V. Assessment the state of the economic mechanism of agricultural enterprises management of the Kharkiv region. The article analyzes the state of development of the economic mechanism of management of agricultural enterprises of the Kharkiv region. Determined that the basis for ensuring the effective development of the company, the balance of interests and strategic direction laid difficult economic mechanism of functioning of economic entities. It was found that the main element of the economic mechanism of functioning of agricultural production at the macro and meso level is pricing, and an integral indicator of industrial activity evaluation of agricultural enterprises is the level of profitability.